

КУЛТУРА ПОЛИСА
УДК 303.621.33:32

СЛАВИША ОРЛОВИЋ
Факултет политичких наука
Београд

ИНТЕРВЈУ СА ПРОФ. ДР ЕРИКОМ ХЕРОНОМ СА УНИВЕРЗИТЕТА У КАНЗАСУ*

Славиша Орловић: Професоре Херон, образовање сте стекли углавном на Универзитету Мичиген, какав је утицај Мичигенске школе и колики је њен значај за политичку науку?

Ерик Херон: Нисам се образовао само у Мичигену. Дипломирао сам у Мичигену, магистрирао сам на варшавским и источно-европским студијама на Индијана Универзитету, а докторирао сам на Мичиген Стејт Универзитету. Ако посматрате све три институције, свака на различит начин доприноси образовању у САД-у и шире. Мичиген је познат по испитивању понашања бирача и успоставио је један од најранијих приступа у проучавању понашања бирача у Америци, који се по универзитету зове Мичигенски модел. Многи студенти овог универзитета су утицали на политичку науку, као на пример Роналд Инглехарт, професор на Универзитету у Мичигену. Његов рад на пољу политичке културе је јако познат. У Индијани сам био на варшавским и ис-

* Eric Herron је професор на Универзитету у Канзасу, експерт је за изборне системе, за Русију државе бившег СССР-а. Директор је Центра за руске, источноевропске и еуроазијске студије Универзитета у Канзасу. Међу бројним објављеним радовима издваја се књига: *Mixed Electoral Systems: Contamination and Its Consequences*, Palgrave, New York, 2005.

СЛАВИША ОРЛОВИЋ

точноевропским студијама, али је тај универзитет познат по центру за Источну Азију и Балтик. На његов развој јако су утицали Роберт Кемблен и Девид Ханер. Мичиген Стејт Универзитет је познат по многим његовим дипломцима: Довид Роуди проучава амерички конгрес; Пол Ејбрсмен испитује Америчко политичко и гласачко понашање; Ингелхаром на пољу политичке културе; мој ментор Брајан Силвер и други су значајно утицали на политичку науку у Америци и иностранству. Све ове институције имају велик значај и на јавне институције.

Ви се академски посебно бавите Русијом?

Много радим у Русији и проучавам Русију, али моје рано образовање је било на Совјетским студијама и стога је доста тешко концентрисати се на само на једну земљу тог региона. Ја гледам на целу пост-совјетску регију, али сам се специјализовао за Русију и Украјину. Оно што је вазно у политичком развоју тих земаља је сасвим нешто друго од оног што су људи очекивали почетком деведесетих година. После слома комунизма и доласка Јељцина на власт очекивао се и долазак демократских идеја. Постепени развој приказао је такву власт као демократску са великим утицајем јаким пословних људи. Поправила су се цивилна права.

У последњих пет година Русија је кренула у супротном смеру по питању демократских стандарда и процеса демократизације. Потиснута је слобода медија; посебно телевизије где је власт појачала централизацију. За време Јељцина демократским плурализмом доминирали су јаки пословни људи. Сада тога нема већ такозваним плурализмом доминирају бивши чланови тајне службе и војске. Неке Путинове промене допринеле су економском јачању и напретку Русије: промене у пореској политици, али су уједно и грађани Русије изгубили многе слободе. Но они су звани јер више губе него што уствари добијају.

Погледајте Украјину деведесетих. Устав није донет до 1996. Режим је био корумпиран, посебно Кучмин режим: Било је много политичких скандала. Ако сада, половином 2005. погледамо Русију и Украјину, изгледа да Украјина има много боље шансе за развој демократије, а Русија изгледа много горе. То нам говори да коло среће може да се промени и то јако брзо. Тешко је предвидети

ти шта ће се десити у Русији. Власт може да постане још ауторитарнија, или да постане плурализована. Не гајим много оптимизма да ће се демократизовати.

При мењању политичких институција Русија се одлучила за полупредседнички систем. Сматра се да је позиција председника Русије јача него председника САД-а. Зашто баш полупрезиденцијализам и како тај систем функционише данас?

Али да се вратимо вашем питању о председничком и полупредседничком систему и зашто се почео примењивати у Русији. Они који кажу да је председник у Русији јачи него у Америци су вероватно у праву. Председник у Русији има право доношења декрета са законском снагом што председник у Америци нема. Председник има контрабаланс у лику премијера који је као нпр. у француском систему у кохабитацији; где је председникова моћ ограничена моћи премијера. То није случај у Русији. У Русији председник бира премијера који му одговара. Дума може да одбије кандидата за премијера, али председник тог истог кандидата може номинovati три пута. Уколико сва три пута Дума одбије кандидата онда се одржавају нови избори за Думу. Председник може често да мења премијере, као што је то радио Јељцин, а тога у САД нема јер нема институције премијера.

Председнички систем који је увео Горбачов је био врста полупредседничког система, тако да је постојала традиција полупредседничког система пре устава 1990. Снага коју председник има је суштинска. Јељцин је могао да изабере било који систем 1993., али му је полупредседнички систем највише одговарао, и као такав је нашао своје место у уставу иако је повећан утицај председника. Уставна криза из 1993. делом се десила и зато су легислатура и егзекутива дошле у сукоб и Јељцин је повећао утицај председника да би спречио такве сукобе у будућности. Деведесетих је донео на хиљаде декрета. У парламенту је имао различите снаге које се никако нису могле договорити: комунисте, који су добро пролазили на изборима и странке левице које су доста добро пролазиле на изборима у почетку 1993. и 1995. и они су могли да спрече реформу земље. Та реформа је успех Путинове, а не Јељцинове администрације. Јељцин је могао да „шета” легислатуру издавањем декрета, Путин то није морао да ради. Он је

имао посланике у влади или из његове партије или из партије која није опозициона, имао је већину тако да није користио декрете као Јељцин. Путин може да донесе прописе или законе уз помоћ парламента. То је једна од разлика између њих.

Да ли би Путин могао да добије још један мандат?

Технички Путин не може поново да се кандидује уколико се оквир тог система не промени. Постоје неки наговештаји да би систем могао да се промени како би се поново кандидовао.

Да ли то значи да као Лукашенко на референдуму?

Да. Можда као Лукашенко, али онда би уствари требало мењати устав. У таквим случајевима требало би испитати јавно мњење, али мислим да би и на том референдуму победио.

Да ли постоји неко ко би могао да се супротстави Путину?

Постоје политичари који су познати у народу, али ако би се избори одржали данас не би имао много разлога за бригу. Ипак треба погледати чињеницу да се и сам Путин створио ниоткуда 1999. Није био познат, био је именован за премијера, а за мање од годину дана је постао председник. Има наговештаја да би Иванов могао бити његов наследник, неко коме он верује уколико се изборни закон не промени. Путин неће направити грешку као сто је Кучма урадио кад је изабрао Јануковича, изабраће много бољег кандидата.

На чему је заснована Путинова моћ? Да ли је у питању његово порекло и мрежа људи коју има из ранијих дана, или веровање да он евентуално може да обнови руску империју?

Морамо прво да видимо како је дошао до позиције. Изабран је за премијера као релативно непознат, као личност која може да донесе стабилност. Један од првих проблема које је требало да реши је бомбашки напад у Москви септембра 1999 за који се сматра да је дело чеченских терориста, али никад није доказано. Постао је познат по изреци: „Гонићемо их где год били чак и ако су на WC шољи и ухватићемо их! То му је дало репутацију заштитника Русије који ће завести ред. Пре него што је постао председник ус-

поставио је другачију врсту обрасца рада. Русији се смучила корупција у политичкој и економској елити. Било јој је доста Јељцинових олигарха. Путин је обећао да ће уништити корупцију. Имао је другачији стил рада и животни стил од Јељцина. Јељцин је био познат по томе што се напије. Због тога није радио професионално нити је сваки дан долазио на посао. Путин је са друге стране долазио сваки дан, толико често да су се Руси бунили због саобраћајне гужве која због тога настаје, зато што његова пратња застави цео саобраћај у граду. Схватили су га као поузданог. Није пио, био је у доброј кондицији. Његова повезаност са тајном службом није толико плашила грађане. За Русију је било важно да је он јак политичар и да може завести ред у земљи. Сива економија је харала Москвом, нарочито после економског слома 1998. То је био тежак период за Русију, а он је био одлучан. Помогле су му институције и поједине личности тих политичких институција да дође на место премијера, а потом и на место председника. Кад је постао вршилац дужности председника имао је моћ и био је одлучан. Неки говоре о изборној крађи и нерегуларној изборној кампањи, али и без ње јасно је да би он победио. Говори се да је постојала превара да му се осигура 50% гласова у првом кругу избора. Било је неких доказа о превари, али он је дошао до врха и победио би свакако. Одржао је свој ниво популарности упркос нападима демократских институција. Популаран је зато што осигурава хлеб, мир и земљу, стабилност и ред. Опозиција је јако дезорганизована, немају одговорајућу алтернативу. Комунистичка партија није алтернатива. Економски либерали исто. Чак и они политичари који би можда и могли да му се супротставе су му се придружили, тако да се очекује да ће пре он изабрати наследника него што ће се појавити неко нови.

Да ли је Горбачов био демократа или реалиста и да ли је веровао да је Русија тј. СССР изгубила хладни рат?

То је добро питање. Дуго сам се дивио Горбачову, али он није успео. Читајући његове мемоаре и коментаре о њему видећете да је веровао да социјалистички систем може да се реформише, да и комунистичка партија може да се реформише. Веровао је у неки облик плурализма, либерализацију, али је такође веровао да совјетски савез и комунистичка партија могу и пре свега треба да

опстану. Требало је да преобрази совјетску економију у тржишно-социјалистички облик који би помогао совјетском савезу да успе. Приватни сектор није функционисао онако како се прижељкивало, и систем је пропао. Горбачов је желео отвореност економије, шири приступ информацијама како - демократски систем треба да функционише. Веровао је да је један од проблема совјетског система што скрива информације и да је зато немогуће донети праве одлуке.

Није очекивао да ће доћи до ширења националних тензија и није схватао да такви проблеми постоје све до 1990. Тад је већ било прекасно. Тензије су почеле још 1986. у Казахстану. Потом су уследиле и у балтичким земљама мало пре 1990; конфликт између Јерменије и Азербејџана 1987/88 у Нагорно Карабаху. Горбачов није схватао да национализам може бити проблем. Кад су почеле слободно да се „дају” информације народ Балтика је такође слободно почео да прича да Молотов/Рибентроп пакт није легалан, а доступност и слобода информација само су појачавале етничке тензије. Успео је да прошири доступност информација и слободе говора, али није успео јер није желео такве последице за републике. Припремио је комунистичку партију за изборну трку но то је довело до сукоба унутар партије! Ускоро су неки партијски кандидати који су напустили партију постали успешни као Андреј Сахаров.

Ако погледате документа после покушаја пуча 1991. кад је обновљена комунистичка партија, требало му је времена да објави своје чланство у њој - није то урадио одмах. Пропаст Совјетског Савеза донекле је и због његове политике. Ипак, поштујем га из следећих разлога: признао је да постоје озбиљни проблеми наслеђени из совјетског система, идентификовао је те проблеме, преузео је велике политичке и личне ризике у решавању тих проблема. Но на крају није успео, да је успео можда би Совјетски Савез и даље постојао. Ипак достојан је поштовања јер преузео је ризик, разумео је проблем совјетског система, али проблеми нису могли да се реше са таквим постојећим институцијама и посебно са комунистичком партијом.

Он је у исто време био суочен са исходом хладног рата?

Када се Реган први пут сусрео са Горбачовом био је скептичан, због Горбачових претходника који су сви били тесно повезани са службама безбедности као што је КГБ. Горбачов је био другачији-млађи, имао је другачији приступ, али Реган је свеједно био скептичан. Многи Американци мисле да је Реган окончао хладни рат, али нису у праву, јер би то онда указивало како се у СССР није ништа дешавало што би допринело завршетку хладног рата, а Горбачов је управо представљао ту другачију политику и мислим да је он лично хтео да заврши конфротацију са САД. Један од примера је и његов предлог о смањењу нуклеарног наоружања.

Поменули сте Сахарова који је добио нобелову награду. Интелектуалци из Русије и других комунистичких земаља који су напустили своју земљу и даље се не враћају чак и после пада Берлинског зида и свих промена које су уследиле?

Најважнија ствар која их је удаљила од Русије је режим Совјетског Савеза. Они су развили везе и осећања према новој домовини, била она САД или нека земља западне Европе. Створили су породице, стекли пријатеље и није страшно што се нису вратили, осим Солжењицина који је један од ретких који се вратио.

Са неколико колега направио сам студију о Русима који живе у Белорусији, Казахстану и Киргистану. Сматрало се да ће они правити велики проблем за новонастале земље, јер ће гледати Русију као своју домовину, као свог бранитеља. У истраживању наишли смо на две информације које уопште нису изненађујуће. Велика је вероватноћа да ће они који су се родили ван Русије рећи да им је домовина нпр. Казахстан. Што дуже живите у некој земљи то се више идентификујете и прихватате је као своју домовину. Они који се нпр. нису родили у Казахстану али су тамо деценијама живели су такође прихватили Казахстан као своју домовину. Они нису постали Казаци, али прихватају тај град и ту државу као своју домовину.

Постоји шала међу вашим студентима да се увек промени режим кад год сте били посматрач на изборима? Где сте били посматрач?

Био сам званични посматрач ОЕБС-а у Русији 1999., Украјини 2002. и 2004. и Грузији 2004. Путовао сам и по другим земљама и спроводио истраживања, али само сам та четири пута био званични посматрач.

Која су вам главна искуства са тих путовања лична и професионална?

Помогло ми је у испитивању избора, али ме је натерало да дубље и пажљивије приступам проблему избора. Први пут кад сам био посматрач у Русији био сам врло критичан како се избори одвијају. Тада нисам видео изборну крађу, али сам видео доста грешака и пропуста. Нека изборна места су добро обављала тај процес, а нека јако лоше, неки грађани су поштовали прописе, а неки не. Вратио сам се у САД и следећи избори су били амерички председнички избори 2000. Тада нисам био званични посматрач већ сам посматрао из личног угла. Био сам разочаран јер никад нисам посветио посебну пажњу америчким процесима. Схватио сам да и наш систем није баш добар и да и ми у САД треба да га поправимо. До тада сам имао идеализовану слику како се избори у САД одвијају, иако сам ишао на кампање и редовно гласао, али никад на процес нисам гледао као посматрач. Када сам са супругом отишао на изборно место рекао сам јој да сам приметити најмање четири повреде у гласању за само 15 минута.

Имате ли у виду и шта се догађало на Флориди 2000.?

Да и то је потврда да систем треба мењати. САД треба да доведе међународне посматраче на изборе. Већим делом избори су слободни и фер, али то не значи да ми немамо проблеме које треба решити и да можемо научити из система које друге земље користе.

На Флориди је контрола децентрализована уз помоћ локалних влада и у томе има предности али и мана. Буш би победио чак и да до проблема на Флориди није дошло. Чак је и на изборима 2004. било пропуста иако је Буш победио са већом разликом него

на претходним. Било је проблема са евиденцијом бирача, лоше направљени гласачки материјал. Сваки избори имају свој проблем, као и избори у САД. На њих нисам гледао са друштвено-научне стране већ као амерички патриота. Али кад су се завршили посветио сам се њиховом проучавању.

Само се два пута десило у САД да кандидат са мање гласова победи?

Мислим три пута: Џон Квинси Адамс је један, и један од Херисона, Буш.

Са каквим сте се изборним преварама/крађама сусрели као међународни посматрач?

Два или чак можда три пута то је била манипулација на изборима. У Грузији 2004. није било правог надметања за Сакашвилија после ружичасте револуције, било је притисака на гласаче да гласају за њега и сви су већ знали да ће он да победи. Гласачка места су била испуњена његовим ликом, партијском обележјима и то је био додатни притисак .

У Украјини 2002. био сам на гласачком месту у чијој се близини налази психијатриска болница. Однета је једна кутија и сакупили су 300 гласова од тих пацијената. Мој посматрачки тим је отишао у болницу у покушају да нађе кутију. Особље нам је давало различите одговоре шта се дешавало. Неко је узео ту кутију у намери да је јој више напуни. Кад сам питао главног у изборној комисији да ми покаже документа да су ти пацијенти тражили да гласају, писмени документ који је потписан, таквих докумената није било. То није био директни доказ преваре јер нисам успео да нађем ту гласачку кутију, али ми је то говорило да превара ипак постоји. Касније у току дана један други посматрач ми је рекао шта је видео. Ја то нисам видео, али је прича звучала истинито да је болничко особље говорило за кога да гласају за владајућу партију. На изборима 2004. било је јасно да је изборна комисија била опредељена за Јануковича, јер није испоштован протокол стварања изборне комисије. Питао сам председника комисије и његовог заменика кога заступају, јер морате да заступате неког кандидата, али ниједан кандидат није смео да има више од једног, док су ова

три претходна представљали Јануковича. Рекао сам да то није дозвољено. У другим областима видео сам младе мушкарце обучене у црно који плаше гласаче, многи из локалних безбедоносних служби. У селима су нам говорили да су подмићивали људе. Ја то нисам видео, али сам чуо за сличне случајеве у скоро сваком селу. Било је много последичних доказа преваре.

Шта тачно можемо назвати изборном крађом?

Ја покушавам да разграничим појам изборне крађе и манипулације. На превару гледам као нелегалан чин који утиче на прикупљање и сабирање гласова. Крађа кутије је превара, заплашивање гласача је превара, подмићивање такође. Контрола медија и спречавање противничке кампање је манипулација. То је чин који утиче на кампању, али не и на сам чин гласања. Постоје различите технике. Можете слати људе од једног до другог изборног места да гласају нелегално, да лажу ко су или да узимају листиће оних који нису гласали и опет иду од места до места. Може се десити да радници на гласачким местима не признају гласове уколико они нису оно што они желе, да стављају нове листиће... Превара је све оно што се дешава на дан избора и што мења резултат самих избора.

Старије генерације америчких политикога су активно учествовале у процесима демократизације у свету. Неки у Латинској Америци, неки су активно учествовали, а неки су били само саветници. Да ли и ви проучавате или антиципирате политичке промене у другим земљама?

Да, проучавам. Увек сам изузетно пажљив кад приступам проблемима демократизације. Увек се поставља питање колико треба да саветујете земље које су тек почеле демократизацију. Ја не бих рекао ниједном званичнику шта је најбољи избор за, на пример, изборе. Могао бих му рећи примере, као и добре и лоше стане тих примера. Џефри Сакс, економиста, је дао много савета Русији, а није трпео никакве последице зато сто је дао те савете. Није живео у Русији, није живео са њиховом платом и осетио шок терапију. Није на нама да за друге одлучујемо какве институције треба да имају, али је моја дужност да ако ме питају каква су ис-

куства других земаља, последице одређених избора, да их кажем, како би се политичари лакше одлучили.

Писао сам о изборним правилима у Украјини за неке чланове парламента и НВО. У мом раду нисам рекао: треба да изаберете неко правило, већ ево су вам могућности ево су последице. Ми треба да дајемо информације о могућностима избора, а не да одлучујемо за друге.

Да ли сте ви компаративиста у политичкој науци?

Да. Многи политиколози су компаративисти осим ако гледају на само једну земљу, ако испитују нпр. политичку сцену САД.

Који су основни принципи компаративиста?

Ко зна једну земљу - не зна ниједну, то је основни принцип компаративне политике. Да би сте схватили одређени политички феномен, узроке, последице и импликације морате да упоређујете, ако не упоређујемо не можемо га у потпуности схватити. Уколико су чиниоци феномена подједнаки можемо упоређивати. Не можете лаички упоређивати Латинску Америку са Источном Европом јер има јако пуно разлика: облика ауторативног режима, тржишне економије. Не можете банално упоређивати јабуке и поморанце, али уствари и можете јер обе су воћке, имају неке сличне карактеристике облика и укуса. Треба наћи само оно заједничко и то упоређивати.

Ваша ужа специјалност су изборни системи. Изборни систем је део изборног ижињеринга. Шта можемо закључити после трећег таласа демократизације у свету, о изборним системима?

Нема савршеног изборног система и сви то знамо. Неки су једноставно бољи од неких других. Сви системи имају своје недостатке, али и добре стране. Ако погледате САД је једина земља која има електорски систем, а многи људи критикују такав начин бирања председника. Ја мислим да тај систем има неке предности које други системи немају. Да узмемо за пример изборе 2000. Требало је да буде поновно збрајање гласова на Флориди да би се

одлучило које је победник избора. Због електронског система пребројавање гласова одржано је само на Флориди. Да смо имали већински систем избора морали би пребројати гласове у целој земљи, нисмо могли изоловати једну државу јер у већинском систему одлучује цела земља. То је прескупо и само би штетило Америци. Иако је често критикован овај систем има своје предности у односу на друге. У избору система одлучује колико се вреднује представништво с једне стране и владавина с друге.

Издали сте књигу за познатог издавача о мешовитим изборним системима. Зашто су такви системи привлачни?

У неку руку они нестају, поготово у посткомунистичким земљама: Хрватска, Бугарска, Русија, Украјина, Азербејџан и Киргистан. Коришћени су јер су успостављали баланс између националног и локалног представништва, омогућавали су већи избор и омогућавали су партијама и политичарима да чувају леђа. Ако нпр. не успете на националном нивоу увек можете успети у појединим областима земље. У случају Бугарске овакав систем је напуштен јер је био само привремено решење, јер су комунисти мислили да је такав систем добар по њих. Погрешили су и на крају су и они били за промену. У Украјини је промењен као део уставних реформи због кризе са Јануковичем и Јушченком. Многи мисле да је то грешка. Али је добро што је промењен јер је теже направити изборну крађу у пропорционалном систему. Македонија је напустила мешовити систем, јер Албанска мањина није имала довољну представљеност. Тако је усвојен пропорционални систем. Као што видите свуда су разлози били различити, али је у основи свих било да политичарима није одговарао мешовити систем.

У Хрватској и Србији је на првим вишепартијским изборима био уведен већински систем, али није дошло до двопартијског система, како следи из „Дивержеовог закона“?

Да, јер „Дивержеов закон“ захтева време.

У креирању мађарског изборног система учествовао је један амерички политиколог?

Џон Хидингс из Небраске је учествовао у стварању мађарског изборног система. Кад сам разговарао с њим није хтео да преузме заслуге за мађарски систем већ је рекао да је помогао у имплементацији оног система који су Мађари хтели. Тај систем је невероватно компликован, можда и најкомпликованији од свих који постоје. Мешовити систем са националним нивоима. Троспратни систем. Има већински систем у једномандатним јединицама.

Имао сам прилику да разговарам и са Александром Лабрадоровичем. Он је имао велику улогу у украјинском мешовитом систему. Питао сам га одакле му идеја за систем који је изабрао. Рекао је да је отишао у библиотеку Међународног друштва за изборе. Прочитао је Дивержеа и друге ауторе и схватио да је мешовити систем управо оно што Украјини треба. Звучи невероватно, али је стварно тако и било.

Рекли сте да се дешава да се дивимо књигама којима и сами аутори касније нису задовољни?

Да. То је било моје искуство са Раин Тагепером чију сам књигу похвалио а он је рекао да није уопште требало да напише последње књиге.

Србија, Грузија, Украјина, Киргистан: да ли је то четврти талас демократије и ко је следећи?

Прво тешко је рећи да је у Киргистану стварно на делу демократија. Још увек треба сачекати и Грузију да се види како ће функционисати та влада. Избор Сакашвилија је био ентузијастички али то још није довољно да би се рекло да у Грузији функционише демократија. У Украјини то доста добро изгледа. То је сигурно талас промене режима, али не знамо да ли је та демократија наметнута. Морамо да сачекамо и видимо ста ће се десити. Има говора о изборној крађи у Азербејџану. Опозиција се спрема да се супротстави, а влада се припрема за превару.

Упоређујући централну Азију са југоисточном Европом ста су највећи проблеми и шта је најважније за демократизацију?

Другачије је наслеђе из совјетског периода. Организација друштва код Тита се разликовала од Совјетске. Са изузетком Таџикистана у другим земљама централне Азије није било толико насиља као у југоисточној Европи, посебно у бившој Југославији. Многи ауторитарни режими у централној Азији су истицали да народ треба да их подржава јер су спречили настанак таквог насиља. Југоисточна Европа нема такве природне ресурсе као Централна Азија (Казахстан, Туркменистан и у неком степену Узбекистан, Киргистан и Таџикистан): гас, нафта. У централној Азији постоје кланови који управљају тим добрима, а таквих појава у југоисточној Европи има много мање, али је непријатељство међу народима веће. Неки кажу да је то вишевековно непријатељство, али ја не мислим тако. Онда је у питању и географски положај. Југоисточна Европа је ближа ЕУ, што има своје предности, али и мане. Земље тог региона изгубиће шансе у извозу и привреди. Словенија је примљена у ЕУ, а Хрватска је највероватније следећа, али ће то потрајати. Погледајте шта се десило са гласањем за устав ЕУ. Проћи ће доста времена пре него што нека земља поново буде примљена у ЕУ. Централна Азија се више усмерава ка Кини као потенцијалном партнеру, Шангајској групи - то је група за сигурност у којој су Кина, Централна Азија и Русија. Те земље желе кинески облик економског раста. Дакле то су две стазе развоја за ова два региона.

Вратимо се мало политичким партијама којима се такође бавите. Шта утиче на политичке партије, изборни систем или социјална структура ни социјални расцепи? Да ли је могуће стварање И „треће партије” у САД и Енглеској? Упоредите их са земљама које имају пропорционални вишепартијски систем.

Да је у САД пропорционални систем са нпр. изборним цензусом од 5% републиканска партија би се поделила као и демократска и имали би најмање четири партије: центристи, хришћани, либерално крило демократске странке... Тако да изборни систем заиста утиче на странке као и социјална структура. Са про-

порционалним системом би стога било много више партија. Кад би се гледала соц. структура у САД би постојале две струје, две димензије и зато ми и имамо само две партије. Али подела у САД је ипак компликованија од тога. Изборни систем је такође разлог зашто имамо две партије. Кад би увели једномандатне јединице у области са различитом социјалном структуром имали би смо две партије на обласном и националном нивоу. Лако је схватити како друштво функционише. Имамо две јаке партије. То је би-плурални систем у комбинацији са председничким системом. Увек постоје неке врсте социјалних конфликта, било да је реч о економском конзервативизму наспрам либерализма, постоје етнички и други конфликти али су они некако утопљени у те две струје.

Коју поруку нам шаље теорија рационалног избора (Rational Choice Theory)?

Компаративисти понекад звуче као Маркс. Иронично али тако је. Маркс је рекао да радничка партија лакше ступа у контакт са радницима из других земаља него са грађанском класом из сопствене земље. Ако погледамо нпр. политичаре у Украјини, оно што их мотивише је готово исто сто мотивише и политичаре у Јапану и САД-у. Без обзира у којој су земљи политичари желе да победе на изборима и имају моћ. Наравно они користите технике које су специфичне за њихов регион, различиту политику, али сви они имају исту жељу- жељу за моћи. Људи желе да имају корист, за њих је то једини рационални избор.

Шта се у том случају дешава са јавним добром?

Разговарао сам скоро са колегом, професором Џонсоном који се вратио из Украјине, друштва које је деценијама почивало на принципима једнакости и комунистичке идеологије. Открио је на пример, да су ходници зграда јако прљави ако неко не води бригу о њима, али су зато станови изузетно чисти и одржавани. Људи желе да је њихов дом чист, али не и ходник, ако један човек очисти ходник, свим комшијама ће бити боље јер је чистије, а ништа нису урадили. То не изненађује. То је рационалан избор људи.

Које су књиге у последње време привукле вашу пажњу?

Једна од најутицајнијих књига коју сам у последње време прочитао је о Petera Ordeshook-а и Олге Схветсове о федерализму, затим George Tsibelis, *Veto Players*. Ако погледате последњих десет година у компаративној политици утицајна је књига Gary Coxa, *Making Votes Account*. Нека се правила поштују која се односи на институције и изборе.

Коју књигу препоручујете за превођење у Србији на тему изборних система?

David Farrell који објашњава изборне системе до детаља. То није класично дело али даје одлична објашњења. Радује ме када чујем да су Далова *Полиархија* и Лајпхартови *Модел демократије*, већ преведени на српски језик.

И на крају да ли бисте додали нешто што сам можда заборавио да вас пита?

Поменули сте српску политичку науку и њен развој. Никад нисам био у Србији, али сам посматрао развој политичких наука у другим посткомунистичким земљама. Политичка наука се тешко развија. Они који су школовани за политикологе нису школовани по западном систему, већ као марксистички, лењинистички идеолози политичке теорије. Али су ипак произашли изузетни политиколози попут вас. То су очигледно млађи политиколози који нису имали више деценијски политички метод као нпр. у Америци, већ су морали одједном да се навикну на нову политичку литературу. То је делом и предност јер лоше ствари можете прескочити и концентрисати се на оне добре, али у исто време и лоше јер пропуштате да видите како су лоши делови утицали на сам развој оног што имамо данас. Мислим да у Србији неки људи треба да се баве традиционалним утицајем, неки новијим, да се постављају различита питања. Да постоје различита мишљења и различита истраживања јер је то најбољи начин.